

HRONIKA

U KNJIŽEVNOSTI OBEZBEDITI DOMINACIJU MARKSISTIČKOG POGLEDA NA SVET

Izabrana nova uprava Društva književnika Vojvodine

Izborna Skupština Društva književnika Vojvodine održana 1. februara 1974. godine u Novom Sadu, dvostruko je značajno obeležena. S jedne strane, određuje je izuzetno kritičko i samokritičko rezimiranje dejstvovanja udruženja i književnika u periodu od juna 1972., kada je održana poslednja Skupština, a, s druge strane, anticipirana je suštinski nova fisionomija vojvođanskog udruženja književnika uslovljena dinamičnom slikom naših samoupravnih društvenih odnosa, potrebama i realnim mogućnostima sadašnjeg trenutka.

Dugoročnim programskim okvirima rada, Društvo književnika Vojvodine je predviđelo: 1) ispitivanje mogućnosti uključivanja pisaca u organe samoupravljanja izdavačkih kuća, časopisa, ustanova kulture i slično; 2) razmena delegacija književnika sa drugim republikama i SAP Kosovom, sklanjanje sporazuma o uzajamnom prevođenju, a naročito o prevođenju dela pisaca iz redova narodnosti; 3) redovno posećivanje škola i preduzeća od strane grupa pisaca svih naroda i narodnosti i širenje ideja zajedništva naroda i narodnosti u Vojvodini i Jugoslaviji uopšte; 4) pripreme za redovno održavanje jugoslovensko-mađarskih književnih susreta na Paliću; 5) pripreme za redovno održavanje jugoslovensko-rumunskih književnih susreta u Vršcu; 6) redovno priređivanje kavarnica poezije; 7) pripreme za osnivanje glasila Društva književnika Vojvodine; 8) pripreme za organizovanje jednog međunarodnog simpozijuma u saradnji sa UNESCOM o višenacionalnoj literaturi kod nas i u svetu; 9) obezbeđivanje prostorije DKV; 10) radni, materijalni, honorarski i stambeni problemi pisaca; 11) saradnja sa inostranstvom; 12) rešavanje pitanja administrativnog aparata DKV. Ovaj program biće svakako, usklađen sa programom rada Aktiva pisaca komunista Vojvodine.

Učesnici Skupštine istakli su potrebu i zahtev za izraženijim i odgovornijim uticajem javnog dela i javne reči.

— Uticaj književnika na izdavače, uredioca, odbore i redakcije, rekao je književnik Vasilije Kalezić sveden je pre na jednu činovničku aktivnost nego na stvaralački odnos. Otuda pisci koji su zaposleni u izdavačkim preduzećima jesu više činovnici nego stvaraoci. I taj im posao pre smeta i one mogućava njihov stvaralački rad nego što

ga podstiče. Nadalje, o liku pisca kao čoveka i javnog radnika neophodno je povesti daleko više računa no do sada. Mislim da smo u poslednje vreme na nekim skupštinama i javnim raspravama imali prilike da se uverimo kako se taj lik okrnuje različitim oblicima intriga, podvala, sitnih zakulisnih maninacija koje beže od onoga što je javna reč i javni sud. Čak smatram da se ponekad iz izvesnih formi oportunizma ili nezameranja često ne čuje naša reč tamo gde bi trebalo. U nizu rasprava u kojima treba ponekad pokazati hrabrost i smelost i argumentovano stati iza nekog stava, kada treba govoriti o nekoj emisiji na televiziji, ili o vrednosti književnog dela ili o ugledu i uticaju jednog pisca, mislim da pisci nisu pokazali onu pravu meru javnog stava i javnog suda. Mi imamo danas jedan nemogući kriterijum po kom neko može da povuče knjigu iz opticanice da ne znamo na osnovu čega, s kakvim razlozima, ko iza toga stoji. Molim vas, to su stvari protivustavne; da se ne može ničim objasniti na osnovu čega i kakva je ta kritika društvena, moralna, politička koja omogućuje povlačenje jedne knjige iz knjižare. O tome pisci ne kažu šta misle! To je jedan od problema koji po mom uverenju direktno ugrožava razvoj demokratskih odnosa. Smatram da bi jedna takva kritička analiza i razgovor o takvima knjigama, ili o takvima pričama, ili o takvima pojавama veoma animirala i društvo i naš uticaj u javnosti.

Sandor Sabatka je istakao da Društvo književnika Vojvodine ne može mimoći neka idejna pitanja u oblasti stvaralaštva. »Princip našeg revolucionarnog pokreta jeste da svoje rezultate ne precenjuje već da ih objektivno iskaže, ali ne s ciljem da samozadovoljstvo, oportunitet i konformizam zameni dalje napore konkretno vašeg udruženja kao kolektivnog subjekta u Vojvodini, već sa ciljem utvrđivanja realne osnove za odlučnije revolucionarne korake u oslobađanju radničke klase, a time i celog društva. U tome ćemo samo onda uspeti ako ne budemo jedino tumači ciljeva, već aktivni nosioci posla i zadataka koje nama, odnosno vama kao književnim stvaraocima, pripada za menjanje stanja uopšte i za menjanje stanja i odnosa u samom udruženju književnika, naravno, u pravcu progrusa. Kad govorimo o misaonom stvaralaštvu, konkretno sada o književnom stvaralaštvu, onda ne smemo globalne političke ocene doslovno primenjivati, ispuštajući iz vida da stvaralaštvo, konkretno književno stvaralaštvo moramo posmatrati i u sklopu onog što ga čini posebnim, bitno specifičnom delatnošću. Mislim da u kontekstu ukupnih društveno-političkih zbivanja u Vojvodini u procesu koji je pokrenut Pismom, 52. sastankom PK SK Vojvodine i novim ustavnim rešenjima problemi u vašem udruženju danas više nisu tako složeni. Značajno je da je u Upravi udruženja otpočela vrlo ozbiljna društvena klasna diferencijacija koju treba i dalje nastaviti. Treba nastaviti otvorenu političku borbu za pobede u stvaranju na novom kursu Saveza komunista Jugoslavije. Mora se još odlučnije boriti protiv dve vrlo opasne krajnosti, dve idejno-estetske concepcije u stvaralaštvu. I to, protiv građanske, s jedne, i birokratske concepcije, s druge strane, koje se često užajamno iznuduju i ispomažu. Dakle, voditi borbu istovremeno na oba fronta. Neostaljinisti za oživljavanje svoje doktrine crpu snagu iz kompromisa ili neuspeha koje SKJ ne može uvek da izbegne u borbi za potiskivanje nosilaca građanskih, najčešće nacionalističkih shvatnaja. Kažu da je Savezu komunista potrebna čvrsta ruka, da samoupravnoj demokratiji nedostaju borbenost i klasni kriterij, da je upravo samoupravljanje omogućilo u umetničkom stvaralaštvu devaluiranje revolucije (...) Liberali nas, pak, optužuju da se vraćamo ždanovizmu, da stva-

ralaštvo podređujemo monopolu Saveza komunista. Možemo slobodno, jasno i glasno, reći da Savez komunista (a to i jedni i drugi vrlo dobro znaju) nikada nije tražio sebi monopol u misaonom stvaralaštvu, ali dominaciju marksističkog pogleda — da! I jedni i drugi ne uviđaju svoje greške, štaviše tuđe greške predimenzioniraju. Mislim da treba da se čuvamo onih koji sebe smatraju nepoštešivim. Savez komunista nikad nije tražio greške tamo gde ih nije bilo; naprotiv, uvek je pružao i pruža šanse i mogućnosti svakom čoveku da svojim radom prevaziđe svoje greške. Ne smemo, takođe, dozvoliti da neki pseudostvaraoci koriste političke zahteve optužujući jedan broj zaista zaslужnih stvaralača, i to sve zbog toga da bi svoju stvaralačku osrednjost na ovaj ili onaj način prikrila ili dobili neko istaknuto mesto, položaj u kulturi. Osnovni cilj književnika treba da bude: smanjiti ljudske tegobe i brige, što je moguće tek onda kada interesi radničke klase budu dominantni u književnom stvaralaštvu, a ti interesi jesu: istinska sloboda, oslobađanje rada i čovekove ličnosti. Mi se ne borimo za novu umetnost, već za novu kulturu, za novi pogled na svet, i to marksistički pogled na svet, za novi moral vezan upravo za ovaj novi pogled na svet. Ali, da bismo mogli posedovati marksistički pogled na svet, mi moramo (to se odnosi, naročito, na naše mlade istaknute i priznate stvaraoca) upoznati njegovu ideologiju, njegov metod, njegovu dijalektiku, to jest njegovu suštinu. To je samo prvi uslov. Još važnije je primeniti na datu situaciju, dati istinski odgovor na pitanje današnjice, dakle primeniti teoriju na savremeno društvo, to jest da ona bude oružje u društvenoj praksi, u revolucionarnom pokretu za menjanje društvenih odnosa. Umetničko stvaralaštvo ne može biti samo sebi cilj, ono ne može da zanemaruje društvo svog vremena. Mi u stvaralaštvu ne priznajemo nikakve normative, šablone, već samo one osnovne principe koji odgovaraju zakonitostima razvoja samoupravnog socijalističkog društva, interesima radničke klase, radnog čoveka. A našu estetiku i etiku moramo izvlačiti iz potreba naše borbe za samoupravni socijalizam, što znači da estetičke vrednosne sisteme treba stalno prilagođavati stvarnosti, koja, opet, podleže stalnim dijalektičkim promenama. Naime, estetika ne podrazumeva današnjicu, sadašnje stanje, kao nešto statično, jednom za uvek dato, niti prošlost kao neku muzejsku vrednost, nego zaostavštinu iz koje se mogu izvući vrednosti koje su interesantne i društveno korisne za naše socijalističko samoupravno društvo, dakle za današnjicu i za sutrašnjicu.

Sandor Sabatka se, potom, kritički izrazio i o aktuelnoj problematici (ne) zastupljenosti marksističke kritike u vojvođanskim časopisima: »Mnogi naši kritičari ili namenjeno izbegavaju ili su pokolebani u svojim ranijim merilima, a nova još nemaju i tako ne imaju da donesu jasan kritički sud...«

Tomislav Ketig je predložio da se u okviru budućih interesnih zajednica kulture osnuje i interesna zajednica knjige, koja bi, po njegovim rečima, »obuhvatala sve one kojih se knjiga tiče, koji knjigu koriste, koji knjigu pišu, koji knjigu čitaju, i koji, na koncu, žive od pretvaranja rukopisa u knjigu, koja se, zatim, plasira na tržištu«.

Skupština je izabrala delegate koji će verifikovano zastupati Društvo književnika Vojvodine na martovskom Kongresu pisaca Jugoslavije.

Izabran je nov Upravni odbor DKV. Za predsednika je izabran Tomislav Ketig, a za sekretara Ferenc Deak.

Sa Skupštine su vojvođanski književnici uputili pozdravni telegram predsedniku Titu

izražavajući želju da doživotno ostane na čelu SKJ i SFRJ.

Zabeležio
Milan Todorov

RAZGOVOR SA LEONIDOM LEONOVIM

Leonid Maksimovič Leonov je uz Mihaila Alekšandrovica Šolohova danas najpopularniji živi klasik među umetnicima reči u Sovjetskom Savezu. Leonovljeva filosofsko-literarna proza, drame i cenjeni eseji predmet su interesovanja književne javnosti svih medijana. Nedavno je ovaj vrsni i kod nas rado prevoden, čitani i izvođeni pisac gostovao na Filološkom fakultetu Moskovskog univerziteta i u zanimljivom višečasovnom razgovoru odgovarao na pitanja. Verujemo da će ovaj razgovor biti zanimljiv i za naše čitače.

Kako se odnosite prema utiscima iz života?

— Prototipovi, ili neki drugi konkretni materijal, nikada nisu presudno uticali na mene. Najčešće, u stvari, polazim od malih informacija o događajima iz prošlosti. (Metod je dobro znan još iz doba Tolstoja i Dostoevskog.)

Valjalo bi napisati biografiju piscu ne na osnovu spoljašnjih fakata iz njegovog života, već na osnovu njegovog duhovnog života. To bi bila najpotpunija piščeva biografija. Što se tiče moga stvaralačkog procesa, on se manifestuje tako što me isprva počinje »boleti« tema. To je vrlo teška groznica. Ona svakog umetnika stavlja na velike muke. Zlonamerna kritika može te muke da poveća do neslučenih razmera. Na mene lično, na primer, vrlo mučan utisak je ostavio pritisak od strane ovakvih kritičara u vremenu dvadesetih godina.

Svaki ispisani list hartije je, u stvari, upravošćen list, a čist — potencijalno genijalno književno delo. (Pa ipak, da budem iskren, osećam se veoma priyatno kada svoj gotov tekst ili primerak sveže odštampane knjige držim nekoliko dana u ruci.) Često prerađujem, redigujem tekst. Tako je bilo i sa prvom mojom pripovetkom, *Buriga*, 1922¹) pa i sa svim ostalim što sam napisao posle nje. Volter je govorio da je delo dobro jedino kada se na njemu radi u toku čitavog života.

Kako se manifestuje to Vaše »obolevanje«?

— Nazvao bih to snažnom rekognescencijom. Tražim dve-tri reči koje bi okarakterisale lik. (A sa nekoliko reči to se može bolje učiniti nego sa dvadeset ili trideset stranica teksta.) To je okosnica iz koje se rađa lik. Ja tragam za najtačnijom karakterizacijom, onom koja bi se dugo pamtila.

Neobično mi se dopada život u vaku-umima. Volim prostornardni govor i staroslovenske reči... Upotrebov dvojine, nepoštovanjem glagolskih načina, ispuštanjem predloga, nepravilnim epitetima, postiže se izuzetna izražajnost. Neobično su izražajni i utisci iz detinjstva.

Šta biste rekli o vezi između Vas i Alekseja Remizova?

—Ukratko: nema je. Poneko je nalazi, ali veštački, pa je to ružno.

Recite nam nešto o dvema redakcijama romana »Lopov«...

— Prva verzija ovog romana štampana je 1927. godine. Radio sam na njemu dve i po godine, ali intenzivno svega nekoliko meseci. Bilo je to po mnogo čemu izuzetno vreme. Puno smo romantizirali... Lutali smo po krčmama, slušali cigansku muziku i Jesejni, družili se sa njim. Taj romantičarski zanos, idealizacija i traženje egzotike ostavili su trag i u mome stvaralaštvu tога perioda.

Trideset godina docnije vratio sam se i stoj temi. Nisam htio menjati siže. Kako se mati odnosi prema svome detetu — jer shvata sve faze njegovog razvoja — tako se i ja odnosim prema svome delu, tako sam se, da-

kle, odnosio i prema svome romanu *Lopov*. Ako se već upoređuju dve redakcije ovog romana, onda bih naglasio da ovu drugu (iz 1959. godine) smatram potpunijom, uspelijom.

Šta mislite o dramatizaciji svojih dela?

— Mislim da su loše! I na sceni, i na ekrantu *Ruska šuma* nije uspela.

Roman se piše dugo. Reč je o dugom seismogramu mnogih umetničkih postupaka. Citaocu je, međutim, dovoljno pet-sedam dana da ga pročita. Citalac čita ciklički, tj. to bi se čitanje moglo predstaviti krugovima, koji označavaju ponovno vraćanje pojedinim delovima teksta. Dramatizacija isključuje ovu mogućnost. Možda bi vredno prenosi na film ne čitavo delo, nego samo jedan njegov deo. Ovo je, uostalom, ideja iz dvadesetih godina našeg veka. Primjenjivao ju je tađašnji teatar »velike tačnosti«.

Imao sam sreću što je prvu moju dramu režirao Stanislavski, a drugu Nemirovič-Dančenko.²) Oni su izvršno pročitali te komade. Danas su retki primjeri da se tako predstavljaju drame na pozornici. Po tome, najbitnije je i ovde savesno se odnositi prema svom poslu. U protivnom neće biti prave umetnosti. Otud moje nezadovoljstvo moskovskom predstavom *Zlatnih kočija*.

Hteo bih da naglasim da i drame pišem spontano. Nikada nisam razmišljao o tome da li pišem pretežno romantičarsko ili realističko delo, ili, pak, epos i sl. Teško je i zamisliti čoveka koji ručajući vodi računa o tome unosi li, i u kojoj meri, u organizam kalcijum, magnezijum itd.

Često se, i s pravom, piše o »inženjeriji«. Mora se znati »inženjerija drame«. Drama treba da radi kao satni mehanizam. Nije reč samo o replikama i monologima pravljjenim za potrošačku publiku. Ne, drama je veoma složena stvar. To se vidi po Gogoljevom *Revizorju*, koji je genijalan.

Šta mislite o kritičarima svojih dela?

— Odvraćao sam kritičare od pisanja doktorskih disertacija o meni. Ne slušaju me...

Kako se odnosite prema Gorkom?

— Gorki je izuzetan prosvetitelj. Rekao bih čak: »najveći prosvetitelj dvadesetog veka.« On se kao dete radovao svakom uspehu mladih pisaca. Ja tako shvatam njegovu čudesnu osećajnost. Neki, međutim, sa izvesnom dozom zlobe govore da je Gorki gotovo uvek plakao kada bi slušao nove stihove ili odlomke iz novih proznih dela. Priča se čak da su mnogi pisci ovo znali i zloupotrebljavali. Ne bih se sa ovim složio!

Gorki me je hrabrio, podržavao (posebno 1924. godine u diskusiji oko romana *Jazavci*). To mi je godilo, olakšalo teške trenutke. Zato sam mu većno zahvalan.

Na čemu sada radite?

— Ne, to Vam neću reći!

Je li »gracianština«³ već prevaziđena etapa ili je ona aktuelna i danas?

— A šta Vi mislite?

Ima li skripenih koordinata u ličnim imenima Vaših junaka?

— Ličnim imenima svojih junaka nikada nisam svesno pridavao semantičku vrednost. O tome ne razmišljam kada pišem delo. Pa ipak, u njima ima melodije. Jer, sve u književnom delu treba da ukazuje na osnovnu temu. Uvek treba težiti sažetosti i slikovitom izrazu.

Šta biste rekli o romanu danas?

— Razne teorije, kao, na primer, one o beskonfliktnosti ili o apstrakcionizmu u književnosti potpuno su nemoćne. Trenutak u kome živimo i delamo je najvažniji trenutak istorije čovečanstva. Iz ovoga proističe velika odgovornost pisaca. Ovekovećenje savremenosti zahteva veliki trud, povezano je sa mnogim teškoćama. Otuda pojedini pisci pribegavaju fokusima.

Uvek se ljudim kada me pitaju: *da li nam je roman potreban?* On je neophodan kao hleb nasušni. Stvar je samo u oruđu:

ovde jedino treba postaviti pitanje: *ko će preuzeti lopatu i kopati blago?* Ako se nađe pravi kopač, onda o »krizi romana« neće biti govor. Inače, moram priznati da se križa ponegde zapaža. Ranije se, recimo, ljubav iz književnog dela najduže pamtila. Danas, pak, nije redak slučaj da pisac fiksira junaka kako pored kreveta dugo i hamletovski razmišlja: a šta sad?

Kada je već reč o apstrakcionizmu, rekaо bih da on poje panegirike našoj civilizaciji, pre svega, industrijalizaciji, ali nikako ne i umetnosti. Umetnici mogu narušavati zakone stvarnosti, ali oni obavezno moraju odlično znati tu stvarnost.

¹ Mada se književnim stvaralaštvom počeo baviti još od 1915. godine, Leonov uzima da je ova pripovetka njegovo prvo vredno pomena delo.

² Leonovljevi dramski prvenci su *Untilovsk* (1925–1929) i dramatizacija romana *Jazavci* (1925–1927).

³ Po jednom junaku romana *Ruska šuma*. Termin je posto zajednički imenitelj za akademski parazitizam.

Razgovor zabeležio
Bogdan Kosanović

LIKOVNI NOTES

Sitoštampe Jožefa Beneša

(Galerija Tribine mladih, decembar, 1973.)

Stvaralaštvo Jožefa Beneša, slikara i grafičara iz Sente, poznato je već godinama ljubiteljima likovnih umetnosti u Vojvodini. U poslednje vreme Beneš se interesuje za sitoštampe ostvarujući jedan zanimljiv svet odnosa oblika i boja. Takođe, ovaj umetnik uz Jožefa Ača, Petrika Pala, Ference Barata, čini posebnu umetničku grupaciju srodnih umetničkih interesovanja i istraživanja uvek novih mogućnosti likovnog jezika. Izložena serija grafika na ovoj njegovoj samostalnoj izložbi u Galeriji Tribine mladih pruža izvanrednu priliku da se celovitije sagledaju ostvarenja ovog umetnika posebno u domenu sitoštampe.

Odstupajući od klasičnih vidova materializacije, Beneš ostvaruje čitav sistem narmernog stvaranja neočekivanih odnosa i prividnih svet likovnih oblika i boja. Takođe, ovaj umetnik uz Jožefa Ača, Petrika Pala, Ference Barata, čini posebnu umetničku grupaciju srodnih umetničkih interesovanja i istraživanja uvek novih mogućnosti likovnog jezika. Izložena serija grafika na ovoj njegovoj samostalnoj izložbi u Galeriji Tribine mladih pruža izvanrednu priliku da se celovitije sagledaju ostvarenja ovog umetnika posebno u domenu sitoštampe.

Za grafike Jožefa Beneša karakteristično je i zanemarivanje pune plošnosti otiska insistiranjem na izvesnoj pikturalnoj reljefnosti (reč je o sitoštampama u boji), čime se ostvaruju veoma upečatljive plastične odlike grafičkog lista. Boja je upotrebljena autonomno kao ravnopravni saradnik ali i elemenat koji usmerava kinetički proces ritmova. Bojeni odnosi veoma jakе zvučnosti međusobno se suprotstavljaju ostvarujući na taj način veoma jak psihodelički momenat.

Ostvareni sistemi oblika ne sadrži potrebu isticanja tačno određene pobude svesno odbacujući usmerenu poruku i atmosferu (u ovom slučaju absolutno nezanimljivu) u korist uspostavljanja jedne neobične igre likovnih elemenata. Ovi radovi, bliski po svom dalekom poretku jednoj vrsti akcionog *ontičkog strukturalizma*, predstavljaju ipak svesno izbegavanje apstrakcije zadržavajući diskretnu nameru asociranja na određene oblike iz prirode.

Miloš Arsić